

حماسه عرفانی

(جهاد در راه حق)

گردآورندگان:

یونس بابایی

دکتر جواد دهقانین

انتشارات ادیب قزوین

۱۳۹۶

سرشناسه: بابایی فیشانی، یونس، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور: حماسه عرفانی : (جهاد در راه حق)/گردآورنده یونس بابایی.
مشخصات نشر: قزوین: ادیب قزوین، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۴۳ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۲۲-۱۶-۰ ۹۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: شعر عرفانی فارسی -- تاریخ و نقد
موضوع: شعر فارسی -- تاریخ و نقد
رده بندی کنگره: ۱۳۵۴ ۳/۴ PIR ۳۵۵۵
رده بندی دیویی: ۸۱۰/۱۰۳۸
شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۰۹۶۲۸

حماسه عرفانی (جهاد در راه حق)

نویسندگان: یونس بابایی - دکتر جواد دهقانیان
ناشر: انتشارات ادیب قزوین
نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۶
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۲۶۲۲ - ۱۶ - ۰
قیمت: ۹۰۰۰۰ ریال

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مرکز بخش: قزوین، خیابان پادگان میدان عارف.
ضلع شمالی پارک ملت. تلفن: ۰۲۸- ۳۳۲۳۵۰۵۰ - ۰۹۱۲۳۸۲۵۴۳۷

فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	مقدمه
۸	جدال با نفس
۱۷	نبرد خیر و شر
۱۸	تقابل خیر و شر در حماسه عرفانی معاصر
۲۷	بت شکنی
۳۰	ستیز در برابر دنیا در نیته
۳۹	نتیجه گیری
۴۱	کتابنامه
۴۳	مقالات

چکیده

حماسه‌ی عرفانی، تلفیق و آمیزه‌ای است از دو نوع ادبی حماسه و عرفان که در ادب کلاسیک، نمونه‌های آن را در اشعار سنایی، مولانا و عطار می‌بینیم. در شعر معاصر نیز، خصوصاً در سروده‌های جنگ و در اشعار انقلابی، مصادیق این تلفیق، فراوان به چشم می‌خورد. یکی از مؤلفه‌های اصلی حماسه‌ی عرفانی، جهاد و مبارزه است که مفاهیمی چون: جدال با نفس، نبرد میان خیر و شر، بت‌شکنی و شاخص‌های دیگری را در بر می‌گیرد. از آنجا که شعر معاصر ایران، رویکردها و جریان‌های تازه و بدیعی را به چشم دیده است، در اشعار انقلابی معاصر، مفهوم دیگری با عنوان «جدال با درنیت» را نیز می‌توان به مؤلفه‌های پیشین افزود. در این مقاله برآنیم تا مفهوم جدال و جهاد در حماسه‌ی عرفانی را با تکیه بر شاخصه‌های اصلی آن در سروده‌ای دفاع مقدس بررسی کنیم.

کلید واژه:

حماسه‌ی عرفانی، جهاد، خیر و شر، بت‌شکنی

مقدمه

شعر معاصر ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، رویکردها و جریان‌های تازه‌ای را تجربه کرده است؛ بازگشت به سنت‌های ادبی گذشته و پیوند قالب‌های سنتی با مضامین جدید، بازگشت به دین و پناه بردن به سنت‌های دینی، حماسی شدن زبان شعر و پیوند آشکار مضامین حماسی و عرفانی با یکدیگر از جمله‌ای این رویکردهای تازه است. در این میان، مفاهیمی چون: شهادت، جهاد و مبارزه، ستایش دلاوری‌ها و از خودگذشتگی‌های رزمندگان و... سهم بیشتری را در سروده‌های این دوره و خود اختصاص داد. کاووس حسن‌لی در کتاب «گونه‌های نوآوری در شعر معاصر ایران» به این نکته اشاره می‌کند که «شرایط ویژه انقلاب و جنگ، بسیاری از دوره‌ها و تعبیرات تازه را وارد شعر کرد، واژه‌هایی که از جنس آتش و خون و شهادت به شدت در شعر همه‌ی شاعران انقلاب اسلامی فراوان به کار رفته‌اند.» (حسن‌لی، ۱۳۸۳: ۶۰)

همان‌طور که از معنای واژه‌ی حماسه برمی‌آید، دلاوری و جنگاوری و شجاعت، ویژگی‌هایی هستند که همواره در تعریف حماسه از آن‌ها نام برده می‌شود. برخی «حماسه را دلیری و نبرد معنی کرده‌اند و آن را نوعی از اشعار وصفی دانسته‌اند که مبتنی بر توصیف اعمال پهلوانی و مردانگی و اختیارات و بزرگی‌های قومی یا فردی باشد به نحوی که شامل مظاهر مختلف زندگی آنان گردد و عده‌ای نیز آن را تجلی اندیشه‌های آرمانی انسان می‌دانند.» (قاسمی، ۱۳۸۴: ۲۰۱)

از اساسی‌ترین و بنیادی‌ترین درون‌مایه‌های حماسه‌ی عرفانی در ادبیات فارسی، جهاد در راه حق و حقیقت است. در حماسه‌های کهن، این جهاد به صورت نبرد قهرمانان حماسه با نیروهای زمینی و آسمانی انجام می‌شد که اکثر آنها نیز، دشمنانی سرسخت و شکست ناپذیر بوده‌اند. همان نیروهایی که در

کالبد جانوران، گیاهان، دیوان و حتی انسان‌هایی فرازمینی و مافوق بشری که سبب شکست‌ناپذیر بودن‌شان، تقدس و روحانیتی بود که رویین‌تن‌شان ساخته بود، ظهور می‌کردند. این جهاد در ادبیات حماسی، هفت مرحله داشت که معمولاً با اصطلاح هفت‌خوان خوانده می‌شد.

در ادبیات عرفانی ما، همین هفت مرحله و این جهاد را در قالب سیر و سلوکی عارفانه می‌بینیم. جهاد با ازدهای بیرون در ادبیات حماسی، به صورت جدال با دیو نفس در ادبیات عرفانی ما متجلی می‌شود. این درون‌مایه را می‌توان به صورت زیر طبقه‌بندی کرد:

الف- جدال نفس ب- نبرد خیر و شر پ- بت‌شکنی ت- جدال با مدرنیته

جدال با نفس

ستیزه و نبرد به‌طور کلی، چه در ادبیات حماسی و چه در ادبیات عرفانی، از مشخصه‌های اصلی و مهم به‌شمار می‌آید. در حماسه‌ها، ما با ستیز و مبارزه از نوع آفاقی آن مواجه هستیم و در ادبیات عرفانی، همین مفاهیم، رنگ و بوی انفسی دارند. به عبارت دیگر؛ در حماسه با نبردی ظاهری و تن‌به‌تن روبه‌رویم و در عرفان، نبردی باطنی و درونی را می‌بینیم.

در متون عرفانی ما نظیر؛ مثنوی معنوی، تذکرة الاولیاء، کشف‌الاسرار و... همواره این مفهوم از مفاهیم کلیدی و زیربنایی بوده است. این مضمون همان است که به صورت حائل، حجاب، پرده و... در اشعار و متون نثر، از آن سخن به میان آمده است؛ همان که حافظ گفته است:

میان عاشق و معشوق، هیچ حائل نیست تو خود، حجاب خودی حافظ! از میان بر خیز

(خرم‌شاهی، ۱۳۸۵: ۸۵۲)